

**Рецензія
на монографію
«ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
ЯК ОКРЕМА КАТЕГОРІЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА»,
автор Д. О. Гетманцев, кандидат юридичних наук, доцент
(Київ: Юрінком Інтер, 2011)**

Проблематика фінансово-правового регулювання завжди привертала увагу вчених, які працюють в галузі фінансового права. Адже постійний процес удосконалення фінансового законодавства потребує, особливо зараз, переосмислення поточної ситуації в економіці та фінансовій системі країни, реагування на глобалізаційні, інтеграційні, кризові виклики тощо. При цьому не викликає сумнівів той факт, що фінансове законодавство є одним з найбільш суперечливих і складних галузей національного законодавства як щодо юридичної техніки, так і за змістом відповідних правових норм. Достатньо подивитися на ситуацію з реформуванням податкового законодавства України. Усе це підвищує значення фінансово-правової науки в удосконаленні сталих правових конструкцій і пропонуванні нових, тих, які відповідають суспільним відносинам, що стрімко змінюються. У нормотворенні спрямовальна роль має належати саме науці фінансового права.

Водночас нові конструкції рідко стають у загальнотеоретичному фінансовому контексті об'єктом монографічних досліджень. У теоретичних джерелах досить часто розглядають як системні, так і окремі питання, пов'язані з феноменологією фінансового права, її предметно-методологічним наповненням, систематизацією та інституціоналізацією; фінансово-правові інститути як складні явища аналізуються з правових позицій певних шкіл тощо. Проте, зазвичай, мова йде про сталі інституції, притаманні фінансово-правовій науці вже не одне десятиріччя.

Саме тому викликає позитивне враження монографічне дослідження к. ю. н. Гетманцева Д. О., присвячене розгляду правової природи фінансово-правових зобов'язань. Окрім пропонування абсолютно нової для фінансово-правової науки загалом категорії, оригінальність пропонованого дослідження полягає в тому, що, зазвичай, у юридичній науці поняття «зобов'язання» звикли сприймати виключно як цивільно-правове. Та ознайомлення з пропонованою монографією дає підстави погодитися з автором щодо звуженості такого погляду та для розуміння того, що поняття «зобов'язання» нині є значно більш широкою категорією, що починає займати своє місце і в інших юридичних науках та інститутах – господарському праві, податковому праві, а в цьому дослідженні – і у фінансовому праві також.

Проведене автором монографічне дослідження є першою спробою як серед українських, так і серед російських юристів, у якій він намагається обґрунтувати теорію фінансово-правового зобов'язання загалом (не обмежуючись при цьому поняттями бюджетного зобов'язання чи податкового зобов'язання, що поступово почали знаходити відображення у фінансово-правових дослідженнях). Досліджений матеріал, достатній науковий рівень аргументування, теоретико-методологічна база дослідження надають підстави для позитивного твердження щодо розробки теорії фінансово-правового зобов'язання, принаймні, ефективної розробки правових засад цієї категорії.

Структуру монографії складають вступ, післямова, три глави й одинадцять параграфів, які охоплюють проблематику фінансово-правового зобов'язання як нової категорії фінансового права.

Першу главу «Категорія «зобов'язання» як категорія юридичної науки: вихідні засади» автор присвячує аналізу поняття «зобов'язання» в контексті доцільності використання його у фінансово-правовій науці, для якої ця конструкція (котра, в принципі, переважно сприймається як цивільно-правова) вважається абсолютно нетиповою. Однак, дослідивши галузеві підходи, що застосовуються до цього поняття в інших науках, насамперед, цивільно-правовій та господарсько-правовій, а також у фінансовому, бюджетному, податковому, бухгалтерському законодавстві, аудиті, міжнародних фінансових стандартах тощо (§ 1.2), а також проаналізувавши сучасні тенденції правозастосування та нормотворення (§ 1.1), автор доходить висновку не лише про можливість, але й про доцільність застосування цього поняття в процесі фінансово-правового регулювання.

Додаткову аргументацію щодо доцільності розробки поняття «фінансово-правове зобов'язання» надають вихідні засади, розроблені теорією права, логікою та іншими науками, що використовуються при розробці дефінітивного ряду правових конструкцій (§ 1.3). Адже цілком доречно погодитися з висновком, що при проведенні наукового дослідження будь-якого предмета чи явища доцільним є звернення до підстав, мети та засобів професійної діяльності, що пов'язана з таким предметом (явищем). У контексті професійної діяльності, що підпадає під фінансово-правове регулювання, зазначене твердження не піддається сумніву.

У главі другій «Фінансово-правове зобов'язання: причини запровадження та суть» наводяться теоретико-методологічні міркування щодо доцільності запровадження цієї категорії в науку фінансового права. Автор виходить з того, що однією з невід'ємних складових для такого запровадження має бути публічний інтерес як вихідна засада фінансово-правового регулювання (§ 2.1). У роботі підкреслюється, що вже цілком назріло усвідомлення необхідності зміни акцентів у визначенні публічного інтересу як у діяльності держави загалом, так і в публічній фінансовій діяльності зокрема. І фінансово-правове регулювання має здійснюватися не лише з метою виконання публічних завдань у сфері фінансової діяльності (незалежно від того, який з методів цієї діяльності береться до уваги – мобілізація, розподіл, перерозподіл або витрачання коштів), але і з метою належного забезпечення рівня фінансування публічних послуг, які мають надаватися відповідно до зазначених публічних завдань.

Підавши критичному аналізу низку теоретичних проблем фінансово-правового регулювання (§ 2.2), автор робить свої висновки щодо визначення категорії «фінансово-правове зобов'язання» як наскрізної категорії для фінансово-правових інститутів (§ 2.3). При цьому жодною мірою не ставляться під сумнів і не відкидаються такі вихідні ознаки фінансово-правового регулювання, як нерівність сторін, суб'єктний склад фінансових правовідносин, імператив, відсутність у багатьох випадках оперативної самостійності суб'єктів, предметно-методологічні засади фінансового регулювання тощо. Жодною мірою у пропонованій роботі автор не намагається натягнути штучно приватноправові конструкції чи принципи на публічну галузь права, якою, безперечно, є право фінансове.

Глава третя «Загальна характеристика фінансово-правового зобов'язання: теоретико-правові аспекти» є найбільшою за обсягом і безпосередньо присвячена характеристиці фінансово-правового зобов'язання як фінансово-правового відношення, з усіма притаманними йому загальними й особливими рисами.

Фактично, це глава, присвячена аналізу питань соціальної цінності та методології вивчення, змісту і структурній характеристиці фінансово-правового зобов'язання.

Висвітлюючи питання методології дослідження, автор слушно зазначає про різновекторність складових, які становлять зміст фінансово-правового зобов'язання як фінансово-правового відношення. У параграфах цієї глави послідовно та ґрунтовно пропонуються, розкриваються й аналізуються об'єкт фінансово-правового зобов'язання, його суб'єктний склад. Досліджуються юридичні факти як підстава виникнення, зміни та припинення фінансово-правового зобов'язання. При цьому з метою наведення прикладів існування фінансово-правових зобов'язань у публічній фінансовій діяльності автор намагається охопити якомога більше фінансово-правових інститутів і конструкцій. Адже в роботі аналізуються і бюджетна сфера, і податкова, і публічні видатки, і державні та місцеві запозичення, і державні монополії, лотереї, фінансовий контроль, банківська діяльність тощо.

Останній параграф третьої глави присвячується питанням відповідальності за порушення фінансово-правових зобов'язань, при цьому основний акцент робиться на сфері податкових відносин. У роботі наголошується на тому, що межі прав і межі обов'язків мають бути чітко визначені в будь-якій сфері публічної фінансової діяльності, у будь-якій сфері, де потенційно може виникати фінансово-правове зобов'язання. І не має значення, чи мова йде про бюджетну сферу, банківську, обов'язкове державне страхування, чи про оподаткування. Кожна з них вимагає чіткого закріплення прав і обов'язків кожної зі сторін, при цьому йдеться про чіткі межі таких прав і обов'язків й обов'язкове підкріплення їх можливістю застосування передбачених нормами права засобів юридичної відповідальності до кожної зі сторін.

На користь високої якості монографічного дослідження свідчить вагома емпірична база. Автор аналізує практику застосування фінансового законодавства в Україні, зокрема й на прикладі фінансових спорів, які розглядаються як порядку адміністративного оскарження, так і в судовому. Ґрунтовному аналізу піддано положення іноземного законодавства, зокрема країн СНД (Росії, Казахстану), США, деяких європейських країн та Європейського Союзу загалом. З метою додаткової аргументації аналізується судова практика вітчизняних й іноземних судів, досліджуються міжнародні та європейські стандарти у сфері публічної фінансової діяльності. Розглядаються підходи міжнародної спільноти до вирішення на сучасному етапі проблем виходу зі світової фінансової кризи, переглядаються концептуальні підходи щодо засобів і методів фінансово-правового регулювання.

Водночас оцінюючи загалом позитивно монографію Д. О. Гетманцева, варто зосередити увагу й на спірних положеннях, які викликають заперечення чи вимагають додаткової аргументації. По-перше, привертає увагу те, що проаналізований автором матеріал щодо правозастосування в публічній фінансовій діяльності викладається нерідко більше в негативному ухилі (особливо що стосується організації податкової системи та податкової роботи), ніж у критичному аспекті, що було би більш доречним для наукового дослідження.

По-друге, робота містить недостатньо аргументовані положення. Так, спірною видається пропозиція автора про трактування фінансово-правового зобов'язання не просто як нового поняття фінансового права, але як нового фінансово-правового інституту. Адже зміщення акцентів з системоутворювальних аспектів фінансово-правового регулювання на правореалізаційні може привести до змішування правових вимог, власне права та його застосування. Певною

мірою перевантаженими видаються деякі визначення, пов'язані з розкриттям суті фінансово-правового зобов'язання.

Загалом, не викликає сумнівів, що запропоноване автором поняття фінансово-правового зобов'язання стане предметом дискусій у фінансово-правовій науці не на один рік. Водночас автор висуває досить цікаві міркування щодо сутності цього поняття, аргументуючи необхідність запровадження міркуваннями не лише теоретичного характеру, але й доцільністю врахування у національному фінансово-правовому регулюванні міжнародних інституційних стандартів, пов'язаних, зокрема, з відповідальністю держави перед народом, тобто з тією ознакою, що є невід'ємною рисою правової, демократичної держави.

Загалом, монографічне дослідження к. ю. н. Д. О. Гетманцева, присвячене розкриттю фінансово-правового зобов'язання як окремої категорії фінансового права, справляє позитивне враження та є вагомим внеском автора у розвиток теорії фінансового права.

Латковська Т. А.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного
та фінансового права,*

Національного університету «Одеська юридична академія»